

Statistika – úvod (1)

- Vědecky zaměření lékaři – snaha zaznamenávat, hodnotit, vysvětlovat a využít pozorované skutečnosti
 - s proměnlivostí biologických objektů si nevěděli rady
- hledání trvalých a obecně platných zákonitostí
-

Statistika – úvod (2)

→ umožnila až aplikace metod **MATEMATICÉ STATISTIKY** (v lékařském výzkumu používány zejména po 2.svět.válce)

Nezbytné charakteristiky věd.výzkumu:

- přesnost**
 - správnost**
 - spolehlivost**
-

Statistika – úvod (3)

Těžiště stat.metod spočívá v

- racionálním přístupu k řešení problému
- plánování výzkumu
- správné interpretaci a objektivizaci závěrů

x nejen v aritmetických operacích

Statistika – úvod (4)

Ve starověku – soupis občanů, půdy + všeho, co tvořilo základ síly státu

STATISTIKA – prošla vývojem od pouhé registrace k analytickému hodnocení

poč. 20.stol. → náplň STAT: hodnocení **Ø veličin** + obohaceno o studium jejich **variability**

- vypracována řada MATEMAT.MODELU
 - základem STAT: **TEORIE PRAVDĚPODOBNOSTI**
→ umožňuje z info získat tu složku, kt.je zákonitá + má trvalou platnost
-

Statistika – úvod (5)

- věda, jejímž předmětem studia jsou **výsledky HROMADNÉHO POZOROVÁNÍ** → jejich sběr, analýza + využití pro rozhodování a předpovědi

- **Hromadné jevy** – např. narození, úmrtí, onemocnění, příznaky nemoci aj.

- Průběh pokusu – mnoho nepatrných vlivů, kt. se vymykají naší kontrole

důsledek : *nepředvídatelné kolísání jednotlivých výsledků*

Statistika – úvod (6)

- Hromadné jevy, kt. nelze před provedením pokusu n. pozorování zcela přesně předvídat → **HROMADNÉ NÁHODNÉ JEVI**

Pozn.: NÁHODY nelze vyloučit, ale lze je studovat exaktními metodami

(vědecký x nevědecký výklad)

→ Studium náhodných jevů pomáhá *lépe pronikat k podstatě jevů a zákonitostem přírody*

Statistika – úvod (shrnutí 1)

- vychází z moderní epidemiologické metody
- zabývá se **sběrem, popisem a analýzou** dat

DATA – zjištěné (naměřené) vlastnosti stat.jednotek

→ hodnoty, kt.se vyznačují variabilitou (důsledek působení velkého počtu drobných **náhodných** vlivů)

NÁHODA – přirozený jev, kt.lze zkoumat exaktními metodami teorie pravděpodobnosti (neodpovídá-li variabilita dat variabilitě, kt.způsobuje náhoda, pak to lze stat.metodami určit)

Statistika – úvod (shrnutí 2)

→ věda, kt.se zabývá studiem **hromadných náhodných jevů**

Jev (*v teorii pravděpodobnosti*) – výsledek pokusu nebo pozorování

Hromadné jevy – mohou nastat jako výsledky neomezeně opakovatelných pokusů; výsledky pozorování na rozsáhlých souborech vzájemně rovnocenných prvků (např. narození, úmrtí, symptomy nemocí atd.)

Hromadné náhodné jevy – nelze předvídat výsledek (před provedením pokusu n.pozorování)

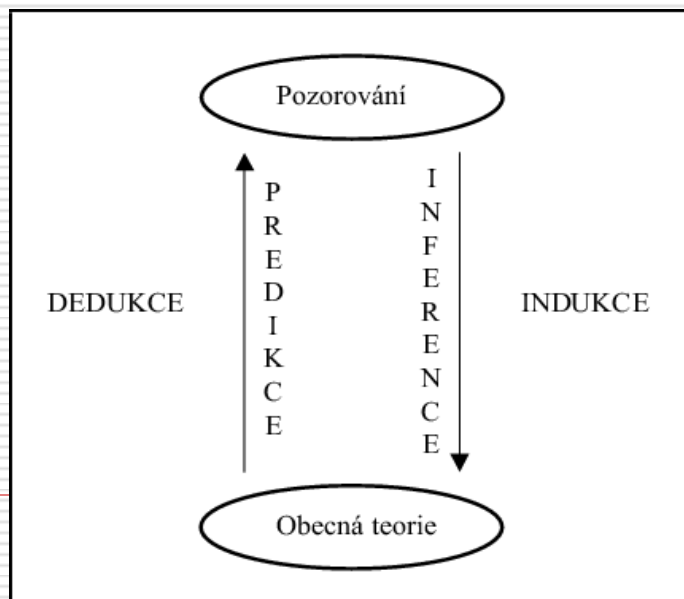
Statistická úvaha

Aplikace statistických metod se úzce váže na záměry a úvahy vědeckého pracovníka: **deduktivní úvaha**

induktivní úvaha

Deduktivní úvaha: od obecných zkušeností k jednotlivým (konkrétní)

Induktivní úvaha: od jednotlivých zkušeností k obecným.

Role STAT. v medicíně

využití na úrovni:

- **populační** – úroveň a vývoj zdrav.situace; zvažuje zdrav.stav lidí, determinanty zdraví + možnost jejich ovlivnění
 - **Individuální** – stanovení správné diagnózy (mnoho kvalitativ.+kvantitativ.údajů) + odhad prognózy léčby
-

Etapy stat.šetření

1. Plán šetření
 2. Sběr dat
 3. Popis a technické zpracování, tzv. **deskriptivní statistika**
 4. Rozbor, závěry, interpretace, tzv. **induktivní statistika**
-

Ad 1. Plán (1)

- ujasnění problému + volba metody šetření
- přesně definovat cíl výzkumu (vědec: kriticky prověřit x diletant. dokázat)
- zvolit vhodnou stupnici měření (nominální x pořadová x intervalová)
- stanovíme určující znaky (vymezují stat.jednotku věcně, místně, časově), jimiž definujeme stat.jednotku šetření
→ **vymezíme základní soubor**

určíme:

- metodu výzkumu
 - způsob výběru
 - velikost výběrového souboru
 - skladbu kontrolní skupiny
-

Ad 1. Plán (2)

- formulujeme **testovanou hypotézu**
 - zvolíme **typ statistického testu**
 - uvážíme, zda přínos odpovídá nákladům
 - zvážíme vhodnost pilotní studie
-

Ad 1. Plán (3)

Plán stat.šetření předurčuje všechny ostatní etapy
+ použitelnost výsledků v praxi.

J.W.Goethe:

„Kdo splete první knoflík, ten se pořádně nezapne.“

Ad 2. Sběr dat

podle rozsahu výběru a cíle → volba **vhodné metody záznamu**

- pracovní protokol
- dotazník – nabídnuté odpovědi n. otevřené otázky
- záznam přímo do počítače

Pozn.: u laboratorních měření – systematické chyby, náhodné chyby

u populačního šetření – přiměřený počet otázek, jednoznačná formulace, řešit neúplnost dat (zdroj možného zkreslení, např. malá návratnost)

Ad 3. Popis stat.souboru (DESKRIPTIVNÍ STATISTIKA)

- *smyslem je především uspořádat (roztřídit) získané údaje + vypočítat takové ukazatele, kt.by souhrnně charakterizovaly studovaný soubor vcelku*
 - *Význam: popis + východisko statistického rozboru směřujícího k poznání pravidelností, souvislostí, závislostí a zákonitostí + umožňuje usuzovat z vlastností zkoumaného výběrového souboru na soubor základní*
-

Ad 4. Rozbor a závěry (STATISTICKÁ INDUKCE)

- Vychází z *teorie pravděpodobnosti*
 - Zabývá se *zobecněním zjištěných výsledků*
 - Využívá celé řady *matematických modelů* (např. rozdělení náhodné proměnné)
 - Umožňuje vhodně zvolenými stat. testy *ověření testované hypotézy*
- způsob třídění i volba stat. ukazatelů může podstatně ovlivnit možnosti, správnost, přínos obecných závěrů

zaměříme se na 3 nejdůležitější oblasti:

- **odhady neznámých parametrů** pro celý soubor
 - **srovnání** dvou parametrů
 - **hodnocení závislosti** dvou veličin
-

Statistické šetření (1)

- **vyčerpávající (úplné)** → sledujeme všechny prvky stat.souboru
- **výběrové** → vybíráme urč.část stat.jednotek → **VÝBĚR**, kt.podrobujeme vlastnímu stat.šetření

usuzujeme-li induktivně z vlastností stat. Jednotek výběr.souboru na vlastnosti všech stat.jednotek → hovoříme o **statistické indukci**

objektivizuje induktivní závěry pomocí teorie pravděpodobnosti

Statistické šetření (2)

Základní soubor → souhrn prvků (osob, případů nemoci, pokusů), jejichž *vlastnosti chceme poznat*

Výběrový soubor → vybraná část ZS, kterou *budeme skutečně testovat* (měření, dotazníky, testy)

NÁHODNÝ VÝBĚR – postup, kdy každý prvek ZS má na začátku stejnou pst, že bude vybrán do VS

Náhodný výběr

➤ podmínka reprezentativnosti

podle způsobu provedení:

- **Prostý náhodný výběr** (losování)
- **Systematický náhodný výběr** (mechanický)
- **Stratifikovaný (oblastní) náhodný výběr**
- **Párový výběr** (mačování)

Pozn.: reprezentativnost může být porušena i při sběru dat, např.

- *neúplné chybějící údaje*
 - *nevhodně zvolené otázky*
 - *nejednoznačnost odpovědi atd.*
-

Deskriptivní statistika (popis souboru)

- **Stat.třídění** – rozdělení stat.souboru do skupin (tříd) podle předem určených třídících znaků; metoda třídění umožňuje zkoumat strukturu souboru + určit typ rozdělení sledovaných veličin
 - třídění jednostupňové
 - třídění vícestupňovécíl: uspořádat + zpřehlednit velký soubor dat
 - **Výsledky třídění** – tabulky + grafy
cíl: znázornit rozložení četnosti sledovaných znaků
 - **Statistické charakteristiky – zhuštěná info o celém souboru**
cíl: charakterizovat sledované znaky pomocí výstižných ukazatelů
-

Třídění kvalitativních veličin

- nelze měřit číselně x pouze klasifikovat do různých kategorií (pohlaví, věk..)
- Kategorie jsou předem dány
 - jde o výčet všech hodnot, kt.může veličina nabývat (barva očí – modrá, hnědá, zelená..)

- 1. Nominální** → lze vyjádřit pouze slovně, nelze seřadit
 - 1. alternativní** – existují pouze 2 varianty (kuřák x nekuřák, muž x žena)
 - 2. množné** – existují > dvě varianty (diagnózy, barva vlasů)
 - 2. Ordinální** → lze je seřadit dle kriterií
(ZŠ – SŠ – VŠ; silnýkuřák – slabý kuřák – nekuřák)
-

Třídění kvantitativních veličin

→ lze vyjádřit pouze číselně

1. **Diskrétní** – vyjádřeny celými čísly
2. **Spojité** – desetinná čísla (výška, hmotnost...)

Pozn.: v praxi lze spojité znaky převést na diskrétní

- Kategorie (třídy) vytváříme teprve na základě získaných dat
 - Dochází k redukci dat ve prospěch přehlednosti
-

Vytváření intervalů

1. Rozpětí

od největší naměřené hodnoty odečtu k nejmenší

$$6,59 - 3,08 = 3,51$$

2. Stanovení počtu intervalů

závisí na mnoha faktorech (velikost souboru, podrobnost...); stanovíme, kolik kategorií chceme mít (5-20)

např. 10

3. Délka intervalu

rozpětí / počet intervalů

$$3,51 / 10 = 0,351 \text{ (délka jednoho intervalu) } = 0,40$$

pravidlo: a) okrouhlé číslo
 b) ne víc deset.míst než měřená veličina

4. Hranice intervalu

počátek – od nejmenšího čísla $3,08 \rightarrow 3,00$

1.int.: 3,00 – 3,39

2.int.: 3,4 – 3,79 Pozn.: nesmí se překrývat

Prezentace dat

➤ **Četnost**

kolik z naměřených hodnot spadá do jednotl. intervalů

➤ **Kumulativní četnost**

součet všech předchozích intervalů

➤ **Relativní četnost**

% z celk. počtu měření

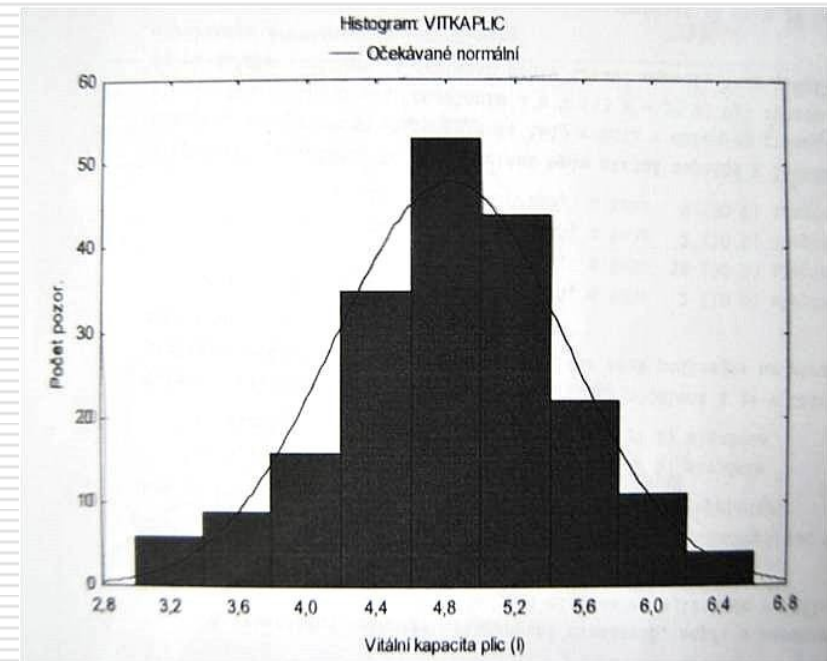
➤ **Kumulativní relativní četnost**

obdoba kumulativní četnosti v %

Tabulka: Vitální kapacita plic

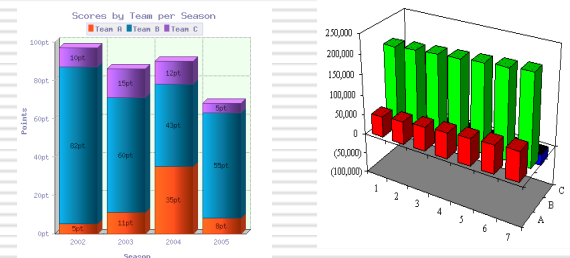
		Tabulka četnosti: VITKAPLIC			
OD	DO	Četnost	Kumulativní četnost	Rel. četnost	Kumulativní rel. četnost
3,000000	<=x<3,400000	6	6	3,00000	3,0000
3,400000	<=x<3,800000	9	15	4,50000	7,5000
3,800000	<=x<4,200000	16	31	8,00000	15,5000
4,200000	<=x<4,600000	35	66	17,50000	33,0000
4,600000	<=x<5,000000	53	119	26,50000	59,5000
5,000000	<=x<5,400000	44	163	22,00000	81,5000
5,400000	<=x<5,800000	22	185	11,00000	92,5000
5,800000	<=x<6,200000	11	196	5,50000	98,0000
6,200000	<=x<6,600000	4	200	2,00000	100,0000
6,600000	<=x<7,000000	0	200	0,00000	100,0000
ChD		0	200	0,00000	100,0000

Popisné statistiky (Tabulka_vitální kapacity.sta)						
Proměnná	Průměr	Sm. odch.	Minimum	Maximum	N	Počet ChD
VITKAPLIC	4,825550	0,667008	3,080000	6,590000	200	0

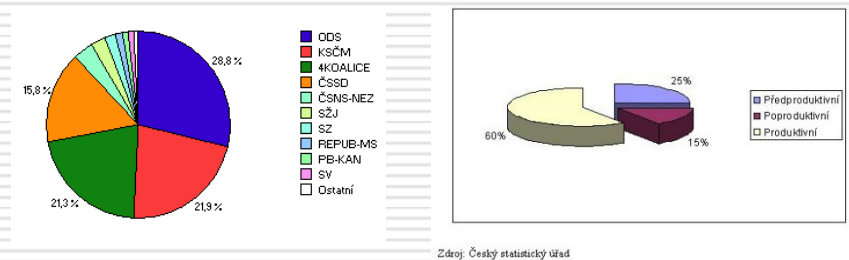

Kvalitativní veličiny

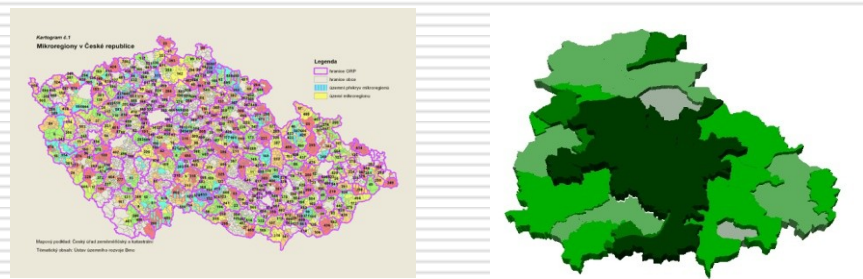
- Sloupcový graf (sloupce oddělené mezerou)

- Výšečový graf (struktura)

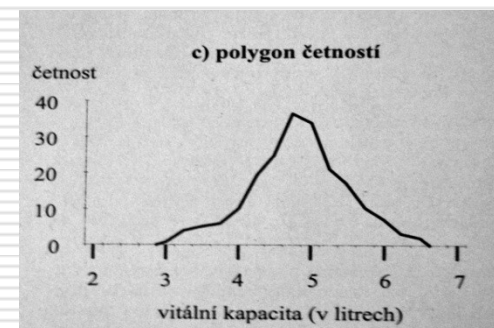
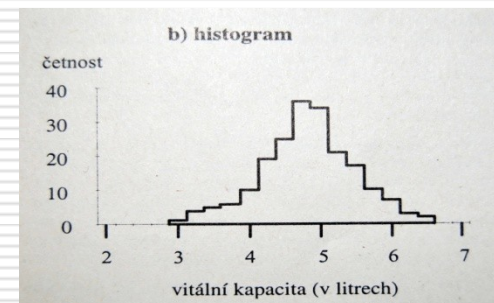
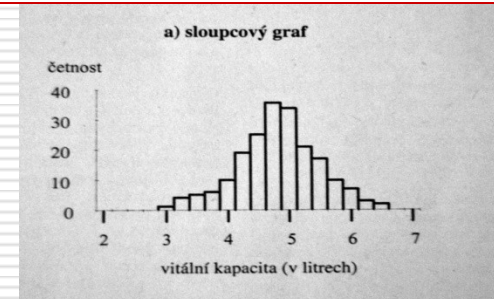

- Kartogram (regionální srovnání)

Kvantitativní veličiny

- Sloupcový graf
- Histogram (pouze obrysy sloupců)
- Polygon (středky sloupců se spojí křivkou)

Grafy znázorňující frekvenci rozložení veličiny

osa **X** : naměřené hodnoty sledování veličiny

osa **Y** : četnost (abs. nebo v %) intervalů

Tvar rozložení četností:

- Symetrické x asymetrické
 - Jednovrcholové x vícevrcholové
 - Podoba s teoretickými modely rozložení četností
-

Statistické charakteristiky

- Vyjadřujeme jimi ty vlastnosti stat.jednotek a stat.souboru jako celku, kt.považujeme za podstatné
- Používáme, chceme-li podat souhrnnou zhuštěnou informaci o stat.souboru + srovnat zjištěné výsledky

Statistické charakteristiky

a) Ukazatelé polohy

b) Ukazatelé variability

Ukazatelé polohy (střední hodnoty)

→ většina hodnot, jež mohou náhodné veličiny nabývat, se kupí kolem některého pevného bodu – *středu rozdělení četností*, kt.charakterizuje polohu stat.souboru na číselné ose

K nejčastěji užívaným ukazatelům polohy patří:

- **Aritmetický průměr**
 - **Medián**
 - **Modus**
-

Ukazatelé variability

- hodnoty náhodné proměnné kolísají v určitém rozmezí kolem středních hodnot (měnlivost, variabilita)
- tyto ukazatelé kvantifikují míru tohoto kolísání tohoto kolísání (rozptýlení)

Nejběžnější ukazatelé variability:

- **Rozpětí**
 - **Rozptyl**
 - **Směrodatná odchylka**
 - **Variační koeficient**
-

Volba ukazatele

1. Tvar rozložení (sym. X asym.)

2. Typ sledovaného znaku

- Nominální: modus
 - Ordinální: modus, medián, percentil
 - Intervalové: medián, modus, percentil, průměr
-

Ukazatele polohy (střední hodnoty)

1. Aritmetický průměr (ne u asym. – náchylný k extrémním hodnotám)
součet sledovaných hodnot vydělený počtem sledovaných jednotek

2. Medián

hodnota, kt. je právě uprostřed všech pozorování seřazených podle velikosti (sudý počet – průměr 2 prostředních)

3. Modus

hodnota s největší četností (nejčastější)

Ukazatele variability

1. Rozpětí

$X_{\max.} - X_{\min.}$; pro $N \leq 10$

2. Rozptyl: *průměr čtverců odchylek arit.průměru od jednotliv.pozorování*

3. Směrodatná odchylka: *odmocněný roztpyl*

- Ukazatel variability udávaný ve stejných jednotkách jako sledovaný znak
- O kolik se většina hodnot sledovaného znaku odchyluje od průměru

4. Variační koeficient

- Relativní míra variability
 - *Jaký podíl tvoří směrodat.odchylka z průměru*
-

Využití variačního koeficientu

- 1) Je-li v. k. $>50\%$, pak je soubor natolik nesourodý, že nemá smysl charakterizovat ho aritmetickým průměrem.
- 2) Slouží ke srovnání variability 2 souborů, jejichž průměry se značně liší.

Př.: VC u mužů a žen

M: $m = 4,80$ $s = 0,66$ v. k. = $13,8\%$

Ž: $m = 3,90$ $s = 0,42$ v. k. = $10,8\%$

- 3) Slouží ke srovnání variability znaků uváděných v různých jednotkách.

Př.: VC, tělesná výška, hmotnost u mužů

VC: $m = 4,80$ l $s = 0,66$ v. k. = $13,8\%$

Výška: $m = 178$ cm $s = 4$ v. k. = $2,2\%$

Hmotnost: $m = 82$ kg $s = 6$ v. k. = $7,3\%$

Ukazatele variability pro asym.rozložení četností

- Variabilitu vyjadřujeme pomocí dvou kvantilů – percentilů, decilů, kvartilů
- Kvantily dělí soubor uspořádaný dle velikosti na části obsahující stejný podíl z celk.počtu jednotek
- Variabilita – určení intervalu, ve kt.se pohybuje 80% (P10-P90), příp. 50% (P25-P75)

Postup:

1. Určíme hodnotu pozorování, kt.představuje 10.percentil
→ **DOLNÍ HRANICE INTERVALU**
 2. Určíme hodnotu pozorování, kt.představuje 90.percentil
→ **HORNÍ HRANICE INTERVALU**
-